

Společně žít v míru

Od Chelčického k Lutheru Kingovi aneb moc nenásilí

Demonstrace za rovnoprávnost Romů na Václavském náměstí

Dětství jsem strávil v normalizačním Československu, kde čas jakoby neplynul – a z reálného socialismu se vzhlíželo do utopického budoucího komunismu. V kontrastu s tím na mě tehdy zapůsobila evangelická církev, která se mnoho zabývala různě vzdálenou minulostí, jež byla ovšem aktuálnější než nehybná přítomnost. Po několika desítkách let se minulost stala pro celou společnost mnohem důležitější – z nejistoty nad současností a budoucností se touží ohlížet ve vzpomínkách na „staré zlaté časy“, které nazývá kořeny evropské křesťanské tradice. Tento pohled zpět je ale někdy dost nekřesťanský, protože bývá někdy veden nesnášenlivostí vůči odlišným lidem. Dějiny se pak v této perspektivě jeví jako série vítězství jedněch nad druhými, kdy vítězové berou vše a poraženému nezůstane nic.

Je to však to jediné, v čem se můžeme poučit z historie? Proti ideálu nesnášenlivosti můžeme hledat právě opačnou tradici, která se paradoxně projevuje nejvíce v době, kdy vrcholí násilí. Tradice znamená postupné předávání určitých ideálů, které se ovšem v každém jednotlivém článku trochu proměňují. Potěžejme v rukou několik článků jednoho takového řetězu!

Ruského spisovatele Lva Nikolajeviče Tolstého (1828-1910) inspirovali z české historie dva muži – Petr Chelčický (cca 1390-1460) a Bratr Paleček (cca 1400-1470), o němž napsal i povídku. Chelčický se velmi ostře vymezoval vůči husitskému násilí, ale také odmítal dělení společnosti na stavy. Jediným stavem, který uznával, byl robotný, přesněji znevolnění sedláci. Pouze v prostém venkovském životě lze podle Chelčického správně sloužit Bohu.

Bratr Paleček byl spíše filosofem v šaškovské hazuce, prorockým kritikem systému, který podle legend svůj čas dělil mezi šaškovskou službu u krále Jiřího z Poděbrad a putování po českých zemích, kdy střídal fyzickou práci pro druhé s rozdáváním svého - poměrně vysokého - platu a šatstva chudým. Připomeňme si ho alespoň jedním příběhem: *Jednoho času trefilo se, že Paleček pomáhal jednomu člověku přišívát došky na střechu stodoly. V tom času královna tudy na pouť k svatému Prokopu se brala. A jeden ze služebníků zahlédnuv Palečka, pověděl královně o něm. Královna zavolala Palečka, aby k ní přišel dolů a ptala se ho: "Milý bratře Palečku, prosím tebe, pověz nám, také-li co Pán Bůh dá mi za to, že teď za vozem pěšky na pouť*

jdu?" Odpověděl Paleček: "Jestliže bude jiným tulákům a zahálečům platit, možná se dostane i na tebe. Ale milá sestro královno, kdybys raději doma seděla, příze napředla, z ní dala nadělat plátina a chudým rozdala, to by tobě Pán Bůh dobře odplatil zde i věčně." A tak se krále Jiřího manželka zase ku Praze obrátila, a Paleček šel k své robotě na stodolu.

Tolstoj se od tvorby hlubokých románů obrátil k psaní „Povídek pro lid“ - krátkých povídek ve vypravěčském stylu, ukazujícím, jak se dá Ježíšovo učení o nastavení druhé tváře a lásce k nepřátelům uplatnit v praxi. Hrdiny Tolstého povídek jsou prostí lidé – rolníci, ševci, starci a holčičky. Připomeňme si zde ve zkrácené podobě alespoň jednu, blízkou i některým Palečkovým příběhům:

"Švec Martin Avdějič měl zvláštní sen. Slyšel v něm hlas, který mu řekl, že ho navštíví Bůh, aby s ním vypil skleničku čaje. Byl to snad Ježíš, kdo k němu promluvil v nočním tichu?, říkal si Martin. A tak hned druhý den ráno navařil Martin plný samovar čaje, napekl koláčky a čekal. Čekal? Martin neměl čas čekat. Stále k němu někdo přicházel, lidé se svými problémy: Chudá nezaměstnaná žena s malým dítětem, již dal šátek po své nebožce ženě, zlobivý kluk, který ukradl na trhu jablko a starý vysloužilý Stěpanič, jehož pohostil čajem a koláčem. Na konci dne byl všechn čaj vypit, koláče snědeny a Martin šel nespokojeně spát. "Ten, na koho jsem čekal, nepřišel", myslel si. Tak se mi to opravdu jen zdálo. Potom usnul a opět slyšel známý hlas: "Martine, vždyť jsem tě dnes třikrát navštívil. To jsi mě nepoznal?" "Kdy? Koho?" odpověděl Martin trochu zmateně protiotázkami. "Podívej se přeci", řekl mu hlas. A najednou Martin uviděl starého Stěpaniče, jak se hřeje u kamen, a vedle něj mladou maminku s dítětem. Byl tam i ten kluk s jablkem a také ta paní z trhu, která jablka prodávala. "Poznal jsi mě teď?", zašeptal hlas. A pak se všechno najednou ztratilo a Martin už spal beze snů."

S Ježíšem se tedy člověk může setkat právě ve svém všedním životě, uprostřed denní práce, při setkání s nepřijemnými bližními.

Druhým Tolstého tématem je ochota unést bezpráví a odpustit. Ta mění celou situaci k dobrému. Dvě mužické rodiny se nenávidí, až jeden druhému zapálí dům. Shoří celá vesnice. Na poslední přání umírajícího tatínka ovšem pohořelý neudá žháře – a rodiny se postupně smíří a znovu vše vybudují. (povídka Nedej jiskře ohněm býti).

Lev Tolstoj ve svém myšlení i praxi propojoval velkou kritičnost vůči institucionální (především pravoslavné) církvi s hlubokou vírou, přesvědčeným pacifismem a se soustředěním právě na ty nejchudší a nejprostší vrstvy obyvatel. Ty se snažil vzdělat a morálně pozdvihnout. Kromě literární práce o to usiloval v praxi i v na panství Jasná Poljana, které vlastnil.

Ve své době se stal Tolstoj inspirací mnoha lidem z celého světa, a tak náš řetěz tradice, počatý u Chelčického a bratra Palečka, navazuje dalšími články.

Mahátma Gándhí (1869 – 1948) podobně jako Tolstoj postupně nacházel svou náboženskou víru, která nebyla příliš ortodoxní, zato určovala celý jeho život. S křesťany se Gándhí setkával – s misionáři, kteří ho chtěli obrátit na svou víru, i se svými spolupracovníky, zůstal ovšem višnaickým hinduistou. Tak jako byl Tolstoj současně hluboce věřící a velmi kritický k oficiálnímu křesťanství (především proto, že žehnilo zbraním), sdílel i Gándhí kritický postoj k vlastnímu náboženství – hinduismu, kvůli mravně nepřijatelnému kastovnímu systému. Svou sílu soustředil na obnovení sebeúcty těch nejnesvobodnějších, kasty nedotknutelných, které nazýval Božími dětmi (haridžané).

Tolstoj byl Gándhímu i přímou inspirací. V roce 1908 napsal na dotaz indického revolucionáře Tarakhnata Dáse „Dopis hinduistům“, který byl zveřejněn v časopise Svobodný Hindustán. Ve shodě se svým učením Tolstoj napsal, že je přesvědčen, že úspěšný může být pouze nenásilný odpor proti britské moci. Jinak totiž dojde k strašnému krveprolití (jak k němu již docházelo za protibritských vzpour v 19. století – pozn. M.V.). Indové se mohou vymanit z koloniální nadvlády jen tak, že budou vzdorovat láskou a neodpovídat na zlo zlem. Mladý Gándhí, který v té době žil v Jihoafrické republice, začal na základě tohoto dopisu s Tolstým korespondovat. V roce 1910 založil Gándhí v Transvaalu v dnešní Jihoafrické republice komunitu, kterou - inspirován hnutím tolstojovců - nazval Tolstého farma. Žil v ní se svou rodinou až do odjezdu z Afriky v předvečer 1. světové války.

To nové, co Gándhí přinesl, bylo zapojení myšlenek nenásilného odporu (ahinsá) do praktické politiky – nejprve do boje za zlepšení podmínek Indů v Jižní Africe, později do úsilí o osvobození Indie z koloniálního područí Velké Británie. Důležité pro něj bylo vytrvání ve vnitřní pravdě (satjágraha) a očištění se od zloby. Gándhí svůj pozoruhodný životopis nazval Můj život aneb o mých experimentech s pravdou. Tyto životní experimenty měly mnoho různých podob – a jak už to bývá, některé se zdařily více, jiné méně. Připomeňme si alespoň dva: Na Tolstého farmě se její obyvatelé účastnili společné oslavy svátků všech náboženství, studia, ale i fyzické práce v zemědělství a také péče o čistotu v domě. Pro paní Gándhiovou bylo tehdy vnitřně skoro nepřekonatelné čistit toalety po příslušnících kasty nedotknutelných.

Romové jsou lidé – demonstrace v Žatci

Později Gándhí usiloval o bojkot britských textilních výrobků – aby byli Indové nezávislí, měli v rámci hnutí nespolupráce dosáhnout i soběstačnosti v odívání. Pro Gándhího to znamenalo návrat k ruční výrobě látek. Pokusy o návrat k vlastní tradici byly už od začátku spojeny s úsměvnými těžkostmi: „*Když jsme v Sábarmatí založili Satjágraha-ášram, instalovali jsme tam několik ručních tkalcovských stavů; sotva jsme to však udělali, nastaly potíže ... nikdo z nás nebyl řemeslníkem. ... Naším cílem bylo oblékat se jen do látek, které sami vyrobíme. Potížím nebylo konce. Nemohli jsme sehnat ani kolovrátek, ani přadlenu, která by nás příst naučila. ... Toto řemeslo ovládané výhradně ženami téměř vymizelo; žila-li někde v zapomnění nějaká přadlena, pak ji mohla najít zase jen žena. ... Po delším putování státem Gudžarát Gangábahan našla konečně kolovrátky v Vidžápuru ve státě Baróda. Mnoho žen mělo kolovrátky doma, ale už dávno je odložily na půdu jako nepotřebné harampádí. ... V Bombaji jsem onemocněl, ale i tak jsem měl dost sil, abych se tam po kolovrátku taky rozhlédl. Nakonec se mi podařilo najít dvě přadleny... Kolovrátek v mém pokoji začal vesele vrčet a mohu bez přehánění říct, že jeho zvuk nemalou měrou přispěl k mému uzdravení. ... I já jsem se pokoušel příst, ale výsledek nebyl valný.*“ Obraz spoře oděného Gándhího s kolovrátkem ovšem obletěl svět.

Na Gándhího tradici nenásilného odporu vědomě navázal Martin Luther King (1929-1968), který ji přenesl do západní civilizace. Zápasy, které vedl King, se proměňovaly – vystupoval proti rasismu, projevujícím se segregáčními zákony, ale později i proti násilí v mezinárodních vztazích – tehdy to byla válka ve Vietnamu segregáčním zákonům, a proti ekonomickému bezpráví, kdy podporoval stávkující memphiské sanitární dělníky. Nešlo přitom jen o mzdové požadavky, ale také o bezpečnost a lidskou důstojnost. Gándhí čerpal zdroje pro své myšlení i aktivitu v hinduistické tradici, baptistický kazatel Martin Luther King nacházel velmi podobné odpovědi v evangeliu, v Ježíšových slovech o lásce k nepřítelům. „*Pravý nenásilný odpor znamená odvážnou konfrontaci zla se silou lásky na základě přesvědčení, že je lépe být terčem násilí než jeho strůjcem, neboť strůjce existenci násilí a zloby ve vesmíru pouze znásobuje, zatímco jeho oběť může v protivníkovi vypěstovat pocit zahanbení, a přivodit tak změnu v jeho srdci. Nenásilný odpor vyžaduje ... velmi pevnou lásku, která se dokáže zorganizovat k hromadnému činu s cílem napravit zlo tím, že na sebe vezme utrpení.*“ Toho, kdo si důkladně přečte Kingovy projevy, napadne mnoho paralel se situací našich Romů – segregace ve vzdělávání, všedním životě, bydlení i na pracovním trhu. Pohrdání a ponižování, které zažívají lidé tmavší barvy kůže ve společnosti od chvíle, kdy jsou děti, takže si na něj zvyknou a žijí s ním. Martin Luther King má i nám co říci – a stojí za to si přečíst vzorový výbor z jeho článků a projevů, který pod názvem Odkaz naděje vydalo Sociologické nakladatelství v roce 2012.

King byl zdatný kazatel: „*Ať už se živíte jakoukoliv prací, dělejte ji dobře. I když nepatří k takzvaným důležitým povoláním, dělejte ji dobře. Jak řekl rektor jedné vysoké školy: „Člověk má dělat svou práci tak dobře, že živí, mrtví ani dosud nenarození by ji nedokázali odvést lépe.“* Když vám v životě připadne zametat

ulice, zametejte ulice tak dobře, jako Michelangelo maloval obrazy, jako Shakespeare psal poezii, jako Beethoven skládal hudbu. “

Společně jsme prošli tradici, začínající u Petra Chelčického a Bratra Palečka a prošli jsme Ruskem, Jižní Afrikou, Indií a Spojenými státy 19. a 20. století. Od dob Tolstého, Gándhího a Kinga se mnoho změnilo k lepšímu – a jistě i díky nim. Na tradici nenásilného odporu, proměňujícího nepřítele, navazoval v Čechách 20. století Přemysl Pitter, který se inspiroval Tolstým i Gándhím, stejně jako později jiným způsobem Charta 77.

Reformační tradice připomínají předmoderní svět husitských dob, velcí humanisté dobu moderní. Navážeme na jejich tradici i my v naší postmoderně a dotknou se našich srdcí?

(Napsáno pro Evangelický kalendář 2017)

Vánoční krabice od bot

Kdy se zrodil nápad na první Krabici od bot? Kdy a kde poprvé u nás?

Projekt Vánoční krabice od bot se objevil v 80. letech současně v USA, odkud se posílaly krabice chudým dětem do Afriky, a v Německu, odkud putovaly do Indie. U nás se to objevilo krátkodobě v rámci různých projektů jedné neziskovky (krabice byly tuším určeny pro Kazachstán) a přes nás putovaly krabice z Německa do Bohemky na Ukrajině. Při té příležitosti jsem se seznámil s tímto projektem. Když v roce 2011 propukly pochody nenávisti proti romským lokalitám na Šluknovsku, navštěvoval jsem místní Romy – a zjistil také, že s nimi sympatizuje mnoho neromských lidí z mého okolí. Jen neví, jak jim dát své sympatie najevo. Přemýšlel jsem také, co bych mohl dobrého udělat pro chudé děti, které byly svědky pochodů. Uvědomil jsem si také, že mnoho chudých dětí žije nejen v dalekých zemích, ale i v České republice. Upravil jsem proto poněkud pravidla pro krabice od bot a projekt zavedl i u nás. Pro první rok jsem si dal závazek, že se pokusím, aby každé chudé dítě na Šluknovsku dostalo vánoční krabici (přes různé neziskovky jsem zjistil, že tam bylo tehdy kolem 300 chudých dětí). Pokud neseženu dost krabic, dám je alespoň dětem na dvou ubytovnách ve Varnsdorfu, proti nimž tehdy pochodovaly nenávistné davy. Nakonec se sebralo přes pět set krabic, takže některé jsem distribuoval i jinde v Ústeckém kraji.

Byly předchozí ročníky úspěšné?

Cílem vánočních krabic je udělat radost jak dárcům, tak i obdarovaným. Doufám, že z hlediska tohoto hlavního cíle byl projekt úspěšný. Měřitelnou hodnotou je počet krabic, které putovaly přes různá sběrná centra. Každý rok jich bylo víc, loni již skoro čtyři tisíce.

Máte přehled, jaké rodiny (děti) se do projektu zapojují (na obou stranách)?

Krabice vyrábí děti v rodinách, společně často v evangelických sborech i v jiných církvích, a také se zapojuje mnoho škol, církevních i necírkevních. Většinu krabic pak dostávají děti přes různé instituce, které o nich mají přehled. Mírně preferuji romské neziskovky (mám s nimi také dobré zkušenosti), ale jinde mají např. sbory dobrou spolupráci s místní sociálkou, azylovými domy, nebo jim poradí dětská lékařka, která ví o situaci všech dětí ve vesnici a podobně. Někde krabice dáváme rodičům, aby je dali dětem doma pod stromeček, jinde se rozdávají při různých vánočních večírcích. Krabice jsou určeny pro chudé děti (na to jsou konkrétní sociální měřítko) – a tím je dáno, jaké děti krabice dostávají. Chudé děti jsou samozřejmě romské i neromské.

Kde hledáte vhodné dárcy a podle čeho volíte, kdo dárek opravdu potřebuje a využije?

Vhodné dárcy hledáme jednak přes osobní kontakty, dále ve spolupráci s Diakonií Českobratrské církve evangelické, která se projektu čím dál více ujímá a také pomocí článků na webu i v různých církevních časopisech.

Ptám se za romský časopis, proto se nemohu zeptat, jak se do projektu zapojují samotní Romové. Jsou jen na straně obdarovaných, jak by se mohlo na první pohled ze sociálního hlediska zdát, nebo jsou i dárci? Zkuste prosím jmenovat konkrétní oblasti či procentuální zastoupení.

Především bych rád uvedl to, co jsem již zmínil, že se mi dobře spolupracuje s romskými neziskovkami či romskými sociálními pracovníky při distribuci krabic. Někde také krabice společně vytvářejí. Vzpomínám si například na jednu nově vzniklou školku v Rumburku, kam jsem krabice dovezl a jiné odtamtud odvezl (aby je nedávali sami sobě). Jinde jsou to děti, které samy nemají co dát do krabic, ale například si připraví hezké vánoční vystoupení. Například do Berouna, kde jsem farářem, přijela do mého kostela dětská skupina Amare Čhave z Králova dvora a moc hezky všem v kostele na vánočním večírku zaspívala. Uměním je nejen umět

dárky dávat, ale také umět přijímat – a obdarovaní přijímají krabice většinou vděčně a s velkou radostí. Často jsou to rodiče, kteří chtějí svým dětem připravit hezké Vánoce, jsou zadlužení a nemají na dárky skoro žádné peníze. Neposuzuje se přitom, zda to jsou Romové či neromové, ale jen sociální situace rodin.

Letošní vánoce budou pro mnohé, vlivem uprchlické krize, opravdu krizové. Budete myslet i na děti uprchlíků?

Děti uprchlíků dostávají vánoční krabice od bot už od samého počátku tohoto projektu. Například v roce 2011 dostaly dárky také děti v detenčním táboře v Bělé pod Bezdězem. Tehdy tam byla skupina kosovských Romů, kteří byli opravdu velice chudí.

Pokud bych se chtěla s dcerkou zapojit, jak mám vlastně postupovat?

Nejlépe si vše potřebné vyhledat na webu www.krabiceodbot.cz, podle návodu připravit krabici a dopravit ji na jedno z 23 již existujících sběrných míst. Sběr dárků probíhá od 14.11. do 6.12. Loni a letos již mám na starosti pouze sběrné centrum v Berouně. Tam je možné dopravit krabice v pracovní době či v neděli přímo na evangelickou faru na Husově nám. 43/30.

Dozvíím se předem, kam moje dárky poputují, popř. mohu si určit, kam je pošlu?

Úplně přesně se to říci nedá, na mnoha místech se krabice rozdávají v místě sběru (např. na Vsetíně zajišťuje rozdání místní Diakonie). Krabice z Prahy putují především do Ústeckého kraje, krabice z Berouna do azylových domů na Berounsku a do sociálně vyloučených lokalit v Berouně, Králově Dvoře a v Rokycanech.

Otázky pro časopis Romano Vodí kladla Jana Šedivcová.

Dětský soubor Amare čhave vystupuje v berounské modlitebně

Jak se zbavit nenávisti?

Nenávist je jev, zřejmě starý jako samo lidstvo. Je to emoční stav, který zná snad každý člověk. Rozdíl je jen v tom, jak se s ním vyrovnává – zda ji v sobě zvládne, ventiluje jí společensky přijatelným či nepřijatelným chováním, živí a pěstuje ji v sobě, nebo ji dokonce živí a rozněcuje v druhých, s cílem této nenávisti využít.

Emočně zdravému člověku je ovšem vlastní nenávist nepříjemná a veřejné projevy nenávisti považuje za ostudné. V České Republice i jinde v Evropě se v posledních letech vynořuje fenomén nenávisti veřejně schvalované a projevované vůči různým skupinám – Romům, muslimům a válečným uprchlíkům. Tuto nenávist posilují média svou honbou po senzacích a emočně zajímavých tématech, využívají ji extremističtí politici při snaze o získání vlivu a přejímají i politici velkých středových stran z obav, aby jim extremisté nepřevzali část voličů. K jejímu šíření přispívají také (většinou) neopodstatnělé obavy z neznámého a nejistota z budoucnosti, která přechází až do beznaděje. Pochody a shromáždění motivovaná nenávistí jsou pak jen logickým důsledkem této atmosféry. Lidé šířící nenávist i ti, kdo jim odporují, představují většinou jen malé protikladné skupiny, mezi nimiž je široká mlčící většina.

Nenávist v Bibli

Když jsem byl jako evangelický farář požádán o příspěvek na toto téma, sáhl jsem k Bibli, která pro křesťany představuje jistou obdobu anatomického atlasu – pomáhá jim k životní orientaci. Jistě není náhodou, že v Bibli se o nenávisti píše poměrně hodně: V některých textech jakoby nenávist patřila k životu – *je čas milovat i čas nenávidět (Kazatel 3,8)*. Nejvíce místa zabírá nenávist mezi blízkými lidmi – sourozenci (Ezau a Jákob, Josef a deset jeho bratrů, starší a mladší bratr z podobenství o ztraceném synu), mužem a ženou, rodiči a dítětem. Zvláštním způsobem je nenávist propojena s láskou – někdy se láska promění v nenávist, která má tragické důsledky (vztahy mezi potomky krále Davida, které končí znásilněním a vraždami). Jindy ovšem dojde po dlouhé době nenávisti ke smíření, při kterém hlavní aktéři pláčí (Ezau a Jákob, Josef a bratři) a vyjde najevo, že se pod slupkou navenek projevované nenávisti také milovali. Nenávist tedy není protikladem lásky, protože je jí blízká – protikladem obou je lhostejnost vůči druhému.

Nenávist je cit, který užírá vlastní duši, takže Bible před nenávistí k bližnímu varuje a zapovídá ji: *Lepší je jídlo ze zeleniny a k tomu láska, než z vykrmeného býka a s tím nenávist. (Příslaví 15, 17), Nebudeš ve svém srdci chovat nenávist ke svému bratru ... , ale budeš milovat svého bližního jako sebe samého. (Leviticus 19,17.18) Kdo nenávidí svého bratra, je ve tmě a ve tmě chodí; neví, kam jde, neboť tma mu oslepila oči. (1 epištola Janova 2,11)*

Zločiny motivované nenávistí jsou ty nejpřísněji trestané – kdo zabije svého bližního na základě toho, že ho nenávidí, ztrácí možnost ukrýt se před mstiteli v útočištném městě. A když přejdeme z biblického textu k pobiblické židovské tradici, tak národní tragedie dobytí Jeruzaléma a zničení Druhého chrámu Římany údajně byly trestem za rozšířenou nenávist mezi bratry a nenávist bez příčiny.

Nenávist je někdy hodnocena i pozitivně – za správce lidu mají být dosaženi ti, kdo nenávidí úplatek. Jako nenávist je zde popsána horlivá spravedlnost, která se někdy projevuje i tvrdě.

Hospodin také nenávidí – nenávidí prázdny náboženský kult, určený jemu, který není spojen se sociální spravedlností: *Z duše nenávidím vaše novoluní a slavnosti, jsou mi jen na obtíž, jsem vyčerpán, když je musím snášet. (Izajáš 1,14)*. Nenáviděn bývá naopak i Hospodin – a taková nenávist mívá důsledky ještě v dalších generacích: *Stihám vinu otců na synech i do třetího a čtvrtého pokolení těch, kteří mě nenávidí, ale prokazují milosrdenství tisícům pokolení těch, kteří mě milují... (Deuteronomium 5,9-10)*.

Nenávist je důležitá pro vlastní víru tehdy, když si člověk uvědomí, že nedokáže dostát svým ideálům a dělá věci, k nimž má odpor a které jsou v rozporu s jeho svědomím. Právě tento rozpor mezi ideálem a realitou pomáhá víru budovat. *Nepoznávám se ve svých skutcích; vždyť nedělám to, co chci, nýbrž to, co nenávidím. (epištola Římanům 7,15)*

Bible ovšem obsahuje také jedinečnou myšlenku lásky k nepřátelům: Sporadicky ji najdeme praktikovanou ve Starém zákoně a byla tak důležitým Ježíšovým tématem, že ji najdeme v evangeliích jak v podobě přikázání *Ale vám, kteří mě slyšíte, pravím: Milujte své nepřátele. Dobře číňte těm, kteří vás nenávidí. (Lukášovo evangelium 6,27)*, tak i v jako nejznámější podobenství, podobenství o milosrdném Samařanu.

V Bibli je nenávist spíše individuální záležitostí. Text líčící vyjití Izraelců z Egypta, jímž takřka začíná biblická kniha Exodus, je však výjimkou - a je natolik zajímavý, že stojí za krátký rozbor: *V Egyptě však nastoupil nový král, který o Josefovi nevěděl. Ten řekl svému lidu: "Hle, izraelský lid je početnější a zdatnější než my. Musíme s ním nakládat moudře, aby se nerozmnožil. Kdyby došlo k válce, jistě by se připojil k těm, kdo*

nás nenávidí, bojoval by proti nám a odtáhl by ze země." (Exodus 1,8-10) Následuje pak líčení hrůz, které Egypťané Izraelcům dělali, od otrocké práce až po vraždění novorozenců. U faraona najdeme myšlenkové postupy, typické pro xenofoby až dodnes: Izraelce nezná, ale právě proto u nich předpokládá nepřátelský postoj a nenávisť. Protože se jich obává a – údajně na svou obranu - jedná jako první a roztáčí kolo vzájemného strachu, křivd a násilí. Vidíme zde model, přetrvávající až dodnes – strach z cizího se proměňuje v nenávisť plodící násilí.

V Bibli najdeme i mnoho textů krutých, nenávistných a jinak problematických. Celé národy jsou v ní odsouzeny k vyhlazení. Jsem přesvědčen, že tyto texty jsou okrajové, a mají za úkol spíše vzbudit náš nesouhlas. Dějiny církve nám však žel ukazují, že leckdy byly chápány jako texty ústřední. Příkázání o lásce k bližnímu se v rozporu s Ježíšovým pochopením nevztahovalo na celé skupiny: Židy, pohany, heretiky, lidi s odlišnou sexuální orientací, ba i na všechny ženy, které byly pokládány za podřízené mužům. Domnívám se, že nejen křesťanství, ale všechna náboženství jsou na tom přibližně stejně – někteří jejich zastánci používají svaté texty jen k ospravedlnění vlastní nenávisť. Náboženství je zde evidentně zneužitě – vždyť ústřední biblické texty mluví právě o lásce k Bohu a k bližnímu, jímž je i cizinec a dokonce i nepřítel.

Pochod Jeronýma Pražského

Náboženství a překonání nenávisť dnes

Dokáže náboženství nenávisť překonat – a v případě křesťanství jednat ve shodě s učením jeho zakladatele, Ježíše Krista? Na základě svých zkušeností jsem přesvědčen o tom, že to možné je – a dokonce jsme toho v současnosti svědky nejen v případě jednotlivců, nýbrž i církvi a celého křesťanstva. Tento „koperníkovský obrát“ můžeme pozorovat jak na evangelické, tak i katolické straně - tam například v materiálech 2. vatikánského koncilu a dnes ve vystupování papeže Františka. Mnohé evangelické církve po Druhé světové válce kajícíně přehodnotily svůj vztah k Židům, když si uvědomily, že učení, které po staletí o Židech zastávaly, přispělo výrazným způsobem k holocaustu. Tento proces se začal rozvíjet i ve vztahu k dalším dosud opomíjeným či přímo diskriminovaným skupinám – k ženám, Romům i lidem odlišné sexuální orientace. Mohli bychom si uvést řadu příkladů: Většina evangelických církví má dnes i faráčky, což by před sto lety bylo ještě nepředstavitelné. Katolická církev má prvního romského blahoslaveného (Cefferina Giménez Mallu), evangelíci zase přeložili části Bible do různých romských dialektů. Týdenní akce spojené s pochodem hrdoosti lidí s odlišnou sexuální orientací Prague Pride začínají i končí bohoslužbou v kostele sv. Martina ve zdi. Kdo zkoumá současné učení církve ve vztahu k muslimům, může být překvapen velkou otevřeností a přátelským přístupem na oficiální rovině – většina církví, včetně všech velkých, u nás podepsala celoevropský dokument Charta Ekumenika, v němž se m.j. praví: *Chceme zintenzivnit na všech úrovních setkání křesťanů a muslimů, jakož i dialog mezi křesťanstvím a islámem. Zvláště doporučujeme vzájemné rozhovory o víře v jediného Boha a objasnění chápání lidských práv. Zavazujeme se, že budeme k muslimům přistupovat s úctou (a že) se budeme spolu s muslimy podílet na společných záležitostech.* Církve v Evropě také řeší otázku vztahu

k lidem sekulárním a nenáboženským.

Jak však může náboženství přispět k eliminaci nenávisti v praktickém životě? Jsem přesvědčen o tom, že tam, kde se o to bude snažit, dokáže na tomto poli velké věci. Vždyť součástí Otčenáše, nejvýznamnější křesťanské modlitby, je také prosba *odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme našim viníkům*. Tato prosba staví modlitebníka do pozice (spolu)viníka špatných vztahů, a tedy umožňuje hledat smíření i s nepřáteli. Po dvou světových válkách, které proběhly v Evropě v první polovině dvacátého století, došlo k postupnému obratu ve vztazích mezi křesťanstvím a židovstvím, ale i mezi tradičně nepřátelskými zeměmi, jako byly Francie a Německo. Součástí procesu usmíření byly například společné vojenské poutě – evangelická do Jižní Francie, katolická do Lurd. Tři nejvýznamnější skutečnosti v křesťanském životě jsou víra, naděje a láska – a jak jsme si již uvedli, nenávist souvisí často právě s beznadějí a nedostatkem lásky. Nenávist i její sestra závist ovšem nejsou nijak příjemné emoce, člověk se jimi jen užívá. Smíření a odpuštění pak představují kýženou úlevu.

Náboženství má tedy v sobě silný potenciál ke smiřování nenávisti. Překvapivým jevem je proto celosvětový novodobý vzestup náboženského konzervatismu a fundamentalismu, který ve jménu „náboženských hodnot“ posiluje předsudky a odsuzování. Dotýká se zřejmě všech náboženství a projevuje se na jednu stranu obrannou „kulturní válkou“ proti „liberalismu“ uvnitř jednotlivých společenství, a na druhou útočnými válkami proti všem odlišnostem, vedenými někdy klávesnicí počítače a megafonem při demonstracích, jindy ovšem zbraněmi.

Dějiny lidstva se však často vytvářejí právě tímto napětím mezi otevřeností vůči druhým a strachem před nimi, útlakem a bojem proti němu. Mnoho dnes zdánlivě samozřejmého se prosadilo právě ve společenských bojích – za všeobecné volební právo, svobodu národů, rovnoprávnost žen, rovná práva lidí s různou barvou kůže. Statečné a morální postoje v takovýchto bojích dokáží oslovit právě tu širokou mlčící většinu. Mahátma Gándhí svým nenásilným odporem nastolil celosvětovou otázku, zda hinduističtí Indové nenásledují Ježíšovo učení věrněji, než křesťané. Gándhího nepřímý žák Martin Luther King důrazem na nenásilí a duchovní očišťování ukázal, jak lze lásku k nepřítelům ukazovat prakticky i v západní civilizaci. King i Gándhí ve své době oslovili lidstvo – a dodnes, mnoho let po své smrti, mluví.

Přínos postavení se nenávisti

V českém prostředí trpí církve nezájmem většiny obyvatel, která neví, k čemu je křesťanství dobré. Přitom křesťanství má ve svých ideálech být solí země a světlem svítícím všem. Jsem přesvědčen, že tam, kde se křesťané postaví na stranu těch, kteří jsou cílem veřejně projevované nenávisti, dojde k předem nezamýšlené proměně hned na dvou rovinách.

Jednak v církvích samých, kdy sblíží právě s těmi neoblíbenými skupinami. Vždyť ty mohou křesťany i velmi obohatit – jen namátkou například muslimové opravdovostí své víry, Romové vřelou emocionalitou, která může rozehřát i dosud „studené“ bohoslužby a prožívání víry a lidé odlišné sexuální orientace tím, že nám pomohou pochopit Ježíšovu emocionalitu, která přece byla mnohem vřelejší, než se dnes očekává od mužů – Ježíš plakal, dával veřejně najevo svou lásku společensky neoblíbeným ženám, mužům a dětem, ale i se prudce se hněval.

Druhá proměna může nastat právě u té „mlčící necírkevní většiny“, která si na příkladu angažovanosti církve uvědomí, co to jsou vlastně proklamované křesťanské hodnoty, jako jsou láska, pohostinnost, rovnost před Bohem a odpuštění - a jak se dají v životě žít. Domnívám se, že církve právě svou sociální angažovaností podávají ve společnosti nejzřetelnější svědectví o své víře.

(Upraveno z příspěvku pro časopis Revue Prostor)

Všichni jsme Boží milované děti

Rozhovor pro časopis Český Bratr

Jak a proč jste se stal farářem pro menšiny?

v Krupce na Teplicku.

Jako farář pro mládež jsme se pídil po tom, co mládež zajímá a čemu se sama věnuje. Zjistil jsem třeba, že víc než Heidelberský katechismus nebo Otčenáš je zajímaví témata jako „sex a láska“ nebo „smrt“. Hodně mladých bylo také orientováno sociálně. Tomu jsem se snažil vyjít vstříc. Když jsem pořádal diskusní večer „Křesťané a squaeteři – v čem s shodujeme, a v čem se lišíme“, účastníci mě pak sami oslovili, abych se jako farář zúčastnil blokačních bohoslužeb

Mělo to souvislost s nepokoji obrácenými proti Romům?

Šlo o bohoslužby, které měly sloužit k blokadě pochodu extremistů ze Strany sociální spravedlnosti v Krupce. Věděl jsem, že něco podobného se odehrálo nedávno v Novém Bydžově a že to tam policie surově rozehnala, byli tam lidé i dost těžce zranění. Jenže v době tady těch událostí v Krupce

jsme byl na druhém konci republiky, chystal jsem tábor pro děti. A dozvěděl jsem se, že to tam policie zase ošklivě rozháněla, že opět byli zranění. Z pocitu bezmoci, že jsem daleko a nemůžu nijak pomoci, se ve mně něco zlomilo: v té době propukly protiromské pochody na severu Čech a já začal spolupracovat s aktivisty, kteří se na stranu Romů stavěli už dávno.

To bylo myslím v roce 2011, tehdy jsme o tom psali i v Českém bratru.

Ano, byli tam aktivní i jiní faráři a dělali dobrou práci, jako třeba manželé Šimonovští v Rumburku, kteří vymysleli aktivitu „Světlo pro Šluknovsko“, kde se setkávali Romové a neromové vždycky v pátek v různých kostelích. Moji aktivističtí přátelé pořádali setkání spíš přímo v době těch pochodů na ulicích před domy chudých Romů, kam směřoval nepřátelský dav.

Pamatuji se, že některé akce byly zaměřeny hlavně na děti.

Ano, měli jsme pocit, že v momentě, kdy na Romy pochoduje tisícíhlavý dav nenávisně skandujících spoluobčanů, je potřeba odvést pozornost dětí, aby se nebály. A protože jsem byl v té době farář pro mládež, přemýšleli jsme s mládeží a vznikla čtenářům dobře známá aktivita „Krabice od bot“.

Naša „Krabice od bot“ odezvu?

Šlo mi o účast celé církve; sbory představují síť, která má dosah do celé republiky. Evangelium má i sociální rozměr a je dobré je proměnit v čin. A skutečně: vánoční obdarování dětí dětmi funguje dodnes, dost sborů je převzalo do své režie.

Jak si vysvětlujete, že protiromské bouře pak trochu utichly?

Od roku 2013 se tahle těžko uchopitelná nenávist společnosti obrátila proti muslimům a pak proti uprchlíkům obecně. Ve spolupráci s romskými přáteli, ale i s lidmi z církve jsme pak začali v různých městech pořádat shromáždění za společný život v míru. Muslimové se rychle přidali, tato shromáždění jim umožnila vystoupit na svou obranu veřejně.

Jak jinak se dá chudým a vyloučeným pomáhat?

Sbory pražského seniorátu rozdávají každou středu před Hlavním nádražím jídlo lidem bez domova – v zimě polévku, v létě namazané chleby. Vypadá to jako dobročinnost z devatenáctého století, ale vždycky přijde kolem stovky lidí.

Které skupiny byste z hlediska sociálního vyloučení označil jako obzvlášť ohrožené?

Takových skupin je v České republice hodně – jsou to ti, vůči kterým se veřejně projevuje nenávist – muslimové, uprchlíci, Romové, ale i mnoho skupin lidí, o nichž se příliš nemluví – chudí lidé, lidé bez domova, ti kdo se vrací z výkonu trestu, lidé závislí, matky s dětmi v azylových domech, v církvích také lidé s odlišnou sexuální orientací; dokonce i lidé bohatí. Pokud na vesnici bydlí jeden bohatý majitel továrny, který dává práci stovkám lidí, jeho sociální pozice mezi ostatními vesničany je nejhorší ze všech...

Co tedy můžete jako farář pro menšiny sborům nabídnout?

Zprostředkování kontaktů a také osobní návštěvu. Velice rád sbory nebo seniorátní setkání naší církve navštěvuji a mluvím o aktuální situaci různých menšin. A většinou nějakého „menšinového“ přítele vezmu s sebou, aby o svých zkušenostech mohl mluvit sám.

Vraťme se ještě k Romům. V čem je romská komunita silná?

Od Romů se můžeme učit, co znamenají stabilní osobní vztahy a funkční rodina. Rodiny, které znám, většinou žijí chudě a mají mnoho dětí (což je také častý křesťanský ideál), ale projevují velkou soudržnost a často i schopnost vydržet velký vnější tlak a strádání. Myslím, že silnou stránkou mnoha romských lidí je jejich vřelá emocionalita – umějí silně vyjadřovat podporu, zažívají i bouřlivé konflikty, ale s rychlým koncem. „Romský hněv trvá dvě minuty,“ praví romské přísloví.

A v čem je naopak zranitelná?

Já si uvědomuju dva okruhy problémů. Jeden souvisí se staletou diskriminací, která v České republice neskončila dodnes. Stačí sledovat, kolik je například tlaků proti školní inkluzi romských dětí. Výsledkem je uzavřenost, podezřívavost vůči bílým, některé romské skupiny jsou velmi poznamenány drogami a podobně.

Druhý okruh problémů souvisí s mizením romštiny. Když přicházeli slovenští Romové v padesátých a šedesátých letech za prací do Čech, často byli negramotní, neuměli česky, ale zato ještě dobře romsky. Dnes, jak se domnívám, je většina českých Romů na facebooku, zato znalost romštiny se vytrácí, což je velká škoda. Hrozí, že tento jazyk u nás skutečně zanikne.

Co nejčastěji s Romy řešíte?

Pořádám romsko-české bohoslužby, a tam se Romové zapojují při přípravě liturgie, modlitbami, kázáním (na něž si zveme romské kazatele) i hudebním vystupováním. Také se se svými romskými přáteli často bavím jako farář. Zajímavé je, že často, když se Romové dozví, že jsem farář, chtějí se bavit o svých snech. Chtějí mluvit o víře, o tom, že se jim ve snu zjevují jejich zemřelí a co to pro ně znamená teď nebo v budoucnosti. Jindy se jim snažím pomoci i sociálně – například když mají chytré děti, aby přestoupily do „normálních“ škol, což pro ně znamená vyvzdorovat si to proti velkému tlaku.

Jakou smysluplnou pomoc vidíte do budoucnosti?

Pravidelně se setkávám s rabinem Sidonem a ten mluví o tom, že by křesťané i Židé mohli dát část restitučních peněz nadaným Romům, kteří by mohli pomoci pozdvihnout celou romskou komunitu.

Jak se Romové dívají na nás evangelíky?

Romové farářům důvěřují a kostel je pro ně důležité místo. Ale spousta z nich, když přišli ze Slovenska, do kostela chodit přestala; církve pro ně měla zavřené dveře. Ale víru si uchovali. A na druhou stranu vidím v mnoha sborech naší církve otevřené dveře – někdo adoptoval romské dítě, někde

na evangelické faře se scházejí Romové v rámci nějaké neziskovky... to jako farář pro menšiny vždycky vítám.

Proč vlála 2. srpna z oken ústředí církve romská vlajka?

Za druhé světové války zahynulo v koncentračních táborech také velké množství Romů. Byli pronásledováni stejně jako Židé, ale mň se o tom mluví. Že je v Letech u Písku na místě koncentračního tábora, ve kterém spousta Romů zahynula, stále vepřín, to je pohrdání lidským utrpením. Abychom tedy na utrpení Romů nezapomněli, byl 2. srpen vyhlášen jako Den romského holocaustu. Proto zaválala ten den nejen v ústředí církve na Jungmannově ulici, ale také v Židovské obci a v husitském Žižkostele romská vlajka. A následoval nábožensko-kulturní večer s křesťanskou bohoslužbou, romským jídlem a romskými a židovskými tanci.

Památník romského holocaustu v Mirovicích

Co lidé s odlišnou sexuální orientací? Jakou máte s nimi zkušenost?

U těchto lidí jde o celoživotní nastavení, které se netýká jen sexuality, ale jejich bytostného já. Proto také – často velmi bolestivě – přemýšlí o svém životě i z perspektivy víry. Ani v současné společnosti pro ně není snadné přijmout sebe sama a přiznat to ostatním. Leckteré církve ovšem na takové veřejné přiznání reagují velmi tvrdě a Boha často představují jako někoho, kdo je zásadně odsuzuje. Což je ovšem v rozporu s naším pojetím evangelia, v němž Bůh „chce, aby všichni lidé došli spásy a poznali pravdu“ (1Tim 2,4).

Mají věřící s odlišnou sexuální orientací nějakou platformu?

Již léta funguje v České Republice sdružení Logos, které je křesťanským ekumenickým společenstvím „queer“ lidí i jejich blízkých. A například při týdenním festivalu Prague Pride bývají na začátek i na závěr bohoslužby v kostele u Martina ve zdi; vždy jsou hojně navštíveny. Myslím, že je důležité, aby tito lidé slyšeli, že je Pán Bůh přijímá takové, jací jsou, a zaslechli pro svůj život naději.

Fotografie: Petr Zewlak Vrabec (s. 1 a 3, Mikuláš Vymětal s.5, Ben Skála s. 7, wikipedia common s. 10)

Co je nového v práci s uprchlíky? Ti jsou u nás také v menšině.

U nás je uprchlíků málo a jsou v detenčních a pobytových táborech. Jiní se nenápadně integrují do společnosti – např. na základní škole, kterou navštěvuje má mladší dcera, jsou také tři děti ze skupiny iráckých křesťanů, kteří k nám přišli v rámci projektu Generace 21. Část společnosti, podporována některými politiky, se k uprchlíkům staví velmi alergicky. Myslím, že křesťané by se měli soustředit na pomoc pro několik tisíc uprchlíků, které jsme se zavázali přijmout, a vytvářet ve společnosti takovou atmosféru, aby tu byl pro ně život vůbec snesitelný.

A jak se daří dialog s muslimskou menšinou?

Zpočátku jsem se k nim přibližoval s velkou nejistotou, ale dnes mám mezi nimi dost přátel. Z rozhovorů o víře jsem navíc zjistil, že i křesťana mohou v mnoha věcech obohatit. Přitom dnes vidím, že jsou ze všech menšin asi tou nejdiskriminovanější – z perspektivy skoro celé společnosti, včetně policie. Bohužel se to týká i evangelického prostředí, i tam občas lidé s diskriminací souhlasí. Přitom jsme přece jako evangelíci byli v minulosti také zakázanou a poté jen neochotně tolerovanou menšinou.

Můžete říci něco k nedávnému shromáždění muslimské komunity na Jiřího náměstí v Praze, které veřejně odsoudilo teroristické útoky a uctilo jejich oběti a které jste spolu s katolickým knězem a několika muslimskými organizacemi v ČR pomáhal organizovat?

Teroristické násilí odsuzoval už prorok Muhammad v Koránu. Navíc většina muslimů má ke křesťanům velmi pozitivní vztah a vražda staříckého kněze při bohoslužbě je pro ně něco nepředstavitelně brutálního. Proto na více místech Evropy navštívili muslimové katolické mše – aby svou solidaritu dali najevo. Takzvaný Islámský stát se svými brutálními výpady proti křesťanům, všem jinověrcům, ale i muslimům snaží znepřátelit muslimy a nemuslimy na celém světě. Dva teroristé, kteří surově zavraždili otce Jacquese Hamela, ovšem dosáhli přesně opačného výsledku – muslimové ukazují křesťanům svou solidaritu a křesťané jí přijímají.

Co říci čtenářům Českého bratra závěrem?

Chci poděkovat evangelíkům za podporu, které se mi z církve na všech úrovních dostává. Setkávám se s velmi různými lidmi, které česká společnost vytlačuje na okraj – s bohatými muslimy, chudými Romy, lidmi s odlišnou sexuální orientací i mnoha dalšími. Často se přitom zastydím, když si uvědomím, jaké jsem měl sám předsudky, než jsem je poznal. Za zásadní považuju, že ve své práci nevystupuju jako angažovaný jednotlivec, ale jsem pověřen církví, která mě vysílá. Leckterá dobrodružství, která jsem v posledních letech zažil, mou víru proměnila a naučila mě i něčemu, co bych nečekal – věřit ve svou církev.

(Rozhovor s Danielou Ženatou pro časopis Český bratr.)